

4. Мертон Р. К. Социальная структура и аномия / Р. К. Мертон; [пер. с фр. Е. А. Самарской; редактор перевода М. Н. Грецкий] // Социология преступности (современные буржуазные теории). — М. : Прогресс, 1966. — С. 299-313.
5. ~~Комаха Лариса Григорівна~~ [пер. с нем.]. — Тбилиси : Мерани, 1991. — 427 с.
6. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм; [пер. с англ. А. Лактионова]. — М. : АСТ МОСКВА, 2009. — 284 с.

Комаха Лариса Григорівна - кандидат філософських наук, доцент кафедри логіки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 165.823

СМИСЛ В АРГУМЕНТАХ ФЕНОМЕНОЛОГИЧНОГО АНАЛІЗУ

В статті досліджується проблема смислу в аргументах феноменологічного аналізу, показана роль мови в його обґрунтуванні.

Ключові слова: аргументація, мова, досвід, свідомість, смисл, пізнання, феномен.

СМЫСЛ В АРГУМЕНТАХ ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

В статье исследуется проблема смысла в аргументах феноменологического анализа, показана роль языка в его обосновании.

Ключевые слова: аргументація, язык, опыт, сознание, смысл, познание, феномен.

THE PHENOMENON OF "MEANING" IN THE ARGUMENTS OF LOGICAL ANALYSIS

The phenomena as they exist in consciousness and thinking are systems of a large number of systems of meanings, understandings and values. Perception of the phenomena of consciousness unfolds over time. Creating intentional object is a result of the act of perception that appears as an ideal system. The socio-phenomenological point of view is that the consciousness of the individual outside of society could not be taken as meaningful phenomena. Functional understanding of consciousness as a set of meanings that form a system that unfold over time, give the "key" to understanding much sense as an argument. Intentionality of consciousness consists in the fullness of its meanings, which are aimed at individual attention. As a result, the argumentation is a semantic factor in mind, the ability to focus cognitive and vitality energy in socially meaningful direction. Consequently, social development should have meaning.. Speaking about the meaning of self-determination as the basis for the individual, it has volume pattern of organization of its internal expertise. This situation opens up new possibilities for the development of logical and methodological strategies of thinking.

Keywords: argumentation, language, experience, consciousness, meaning, knowledge, phenomenon.

В своїй множині елементи поєднані динамічними зв'язками, що виникають в процесі інтерпретації, які ніколи не залишаються у первісному стані, поки діє свідомість. При цьому система багаторівнева: смисл цілого не рівний сумі смислів частин (слів і концептів). Він розгортається для свідомості в процесі конституювання інтенціональних об'єктів. Е. Гуссерль, вважаючи феномени свідомості інтенціональними об'єктами, писав: «Переживання, що усвідомлюються, називаються також інтенціональними, причому слово «інтенціональність» означає тут не що інше, як цю всезагальну властивість свідомості – бути свідомістю про щось, в якості cogito нести в собі своє cogitatum» [6, с. 363]. Отже, свій смисл, який є метою і аргументом пізнання.

Структура цієї системи актуалізується в свідомості, оскільки вона є породженням мислення та існує лише в рамках свідомості. Кожна людина приходить у вже створений соціумом світ, наділяючи його смислами. Смысл є найменша одиниця рефлексії. Він ніколи не даний свідомості окремо, а завжди в системі смислів. Те, що смысл одиниця, яка реально існує, ми знаємо, прослідковуючи зміну понять в процесі комунікації, виокремлюючи їх елементи. Феномени свідомості як «інтенціональні об'єкти, що конститууються свідомістю та існуючі в свідомості і для свідомості, являють собою системи рефлексивних одиниць свідомості і конститууються свідомістю в досвіді» [7, с. 66].

В даній ситуації, синхронізуючи процес побудови в свідомостях індивідів систем смислів, мова не може синхронізувати спосіб її побудови, так що з приводу мовного послання в різних свідомостях будуть синхронно конституюватися системи смислів – інтенціональні об'єкти, – але залишаючись співмірними один з одним. Методологія порівняння таких інтенціональних об'єктів відсутня, хоча в повсякденному житті ми не думаємо про неї, оскільки діємо емпіричним (досвідним) шляхом – описуючи наші власні інтенціональні об'єкти і очікуємо реакцію іншого на аргументацію їх смислового наповнення від інших (по типу «сприймається – не сприймається», «так – ні»). В цьому контексті «соціальний світ, який постає у феноменологічній соціології – це світ практичних, емпіричних дій, проб і помилок, світ синхронізації процесів, але не їх результатів (процес конституювання систем смислів, але не самих цих систем)» [8, с. 414-415]. Цей «невідомий світ» (А. Шюц) інтенціональних об'єктів відкривається людині тоді, коли його розвиток і значимість для неї аргументуються його смисловою наповненістю. Індивіди різні, для їх свідомості адекватний опис світу як потоку, що складається із рефлексивних одиниць – смислів, які утворюють в цьому потоці складні системи: поняття і образи.

Під впливом спрямованості на них уваги (пізнавальної, практичної) утворюються системи смислів, що вступають між собою у зв'язки, асоціації один з одним. Без цього механізму ніяке практичне освоєння реальності – соціокультурної і природної, не мало б результатів. Безпосередні ж сприйняття існують «на краю свідомості» і стають смислами, якщо доводиться їх значимість для соціального буття людини.

Інтенціональні об'єкти мають динамічну структурну організацію, де сприйняття свідомості шляхом рефлексії перетворюються в смисли, а вони, в свою чергу, включаються в складні зв'язки один з одним і зі сприйняттями. Вони утворюють немовби «нижчий» рівень, але при цьому також знаходяться у взаємозв'язках між собою. Вся система утворюється завдяки складним динамічним зв'язкам. Феномен (інтенціональний об'єкт) при цьому відкритий включенню нових смислів, які доводять необхідність включення себе в систему, трансформуючи її в певну цілісність.

Отже, всі поняття, якими ми оперуємо, є складні системи смислів і відчуттів, які надаються в досвіді соціокультурного життя. В свою чергу конституюючим фактором для інтенціонального об'єкта, який сприймається в цілісності, є акцент на тому, що є особливо важливим. Окремі частини – смисли і відчуття, – які не складають цілісного об'єкта, потрібно шукати на периферії уваги, де вони не дані в досвіді. Думка (мислення) також є інтенціональним об'єктом, оскільки являє собою «цілісну систему смислів і відчуттів свідомості, часто відмінну від візуальної або чуттєвої наглядності» [7, с. 74].

Але це не завжди вдається, оскільки завжди є те, що не може бути виражене, висловлене. Виникнення того, котре не висловлюється, не виражається при сприйнятті свідомістю смислів життя і символів культури, забезпечується як особистісним рівнем «невербалізованого знання», так і трансцендентальним рівнем, що відноситься до «чистого буття» як такого. Адже при всій багатоманітності соціокультурної реальності, її символів і значень, при всій різноманітності станів свідомості, які мають своїм змістом його прийняття, при всій багатоманітності намагань його виразу одними індивідами і сприйняття цього виразу іншими – в своїй суті, в своїх основах вона залишається невиразимою (невисловленою), не виражається повністю ні в поняттях наук, ні в образах мистецтва. Ніякі «інструменти» логіки тут також не спрацюють. Те, що не можна виразити (невиразиме) знаходить своє вираження в найбільш складних і динамічних системах

смислів, які відкривають світ внутрішнього буття, або «внутрішню реальність». Це говорить про «причетність людини не тільки до трансцендентального, але й трансцендентного (невиразимого) в бутті людини» [7, с. 77]. Що знову ж таки актуалізує проблему смислу як аргументу в комунікації, дискусіях, пізнанні.

Остання настільки проблематична у філософському плані, що «пізній» Л. Вітгенштейн відмовляється від розгляду реальності «in mind» як сфери можливої локалізації значення слів. В числі проблем, що супроводжуються поняттям «внутрішньої реальності», є проблема принципової «непроникливості» однієї свідомості для іншої. Її особливо виокремлює Л. Вітгенштейн, висувуючи свій «аргумент приватної мови». Заперечення, неприйняття ним «смыслового детермінізму» є виразом негативного вирішення проблеми «інтерсуб'єктивності» – усвідомлення «неможливості її вирішення по відношенню до змісту індивідуальних свідомостей» [7, с. 78].

Для Л. Вітгенштейна феномени свідомості, до яких належить смисл, є проблематичними. Те, що постає для нього як його свідомість, у філософському плані є «невиразне», а критерії того, чим насправді є феномени свідомості – «вислизають». В результаті для нього критерії наявності ментальних феноменів іншої людини – її вербальні повідомлення і дії. «Що слугує критерієм тотожності двох уявлень? Який критерій того, що постає червоним? Коли мова йде про когось іншого, для мене критерієм слугує те, що він говорить і робить. Якщо ж це стосується мене самого, то у мене таких критеріїв взагалі немає» [2, с. 387], - робить висновок філософ. Зовнішньо, для «інших» феномени свідомості знаходять вираз в мові: ми говоримо про них.

Однак Л. Вітгенштейн не вважає смисл належним аргументом для визначення орієнтацій наукового пізнання і наукової пізнавальної діяльності в цілому. Сенси для нього виступають в якості феноменів «моєї свідомості». Вони настільки невизначені, що не має ніякої можливості їх оформити в поняття: «Як я дізнаюся, що таке червоне? – запитує Л. Вітгенштейн. – «Я бачу, що воно таке; ну, і мені відомо, що це називається так. Це? Що саме?! Якого роду відповідь на таке питання має смисл?.. Як можна підтвердити, що при даних словах у мене виникає це уявлення? Невже хтось вказував мені на подання синього кольору і говорив, що він є поданням синього? Що означають слова «це подання»? Як людина вказує на подання? Як двічі вказують на одне і те ж подання?» [2, с. 388].

Потік свідомості і те, що свідомість є потоком, не допускає навіть самій людині двічі зосередити свою увагу на одному феномені – феномени свідомості постійно змінюються. Назва як перший крок в створенні понять про феномени та їх осмисленні вихоплює декілька відносно незмінних їх ознак. Вирішення проблеми «аргументу приватної мови» в тому, що, називаючи феномени для себе, людина прагне для себе закріпити за ними певні рамки. Смисл розкривається в назві, яка є підготовкою до дії. «Якщо ти знаєш, що означає слово, ти розумієш його, повністю знаєш його застосування» [3, с. 176]. «Людей, – писав він, – неможливо вести до добра; вести їх можна лише кудись. Добро лежить поза простором фактів» [3, с. 414]. Смисл, таким чином, як інтенціональний об'єкт, як «невиразиме» (невисловлюване), не виступає для Л. Вітгенштейна аргументом у визначенні мети творчо-пізнавальної діяльності.

Майже протилежна позиція в А. Шюца, для якого світ, в якому народжується людина, соціальний по своїй суті, в ньому функціонують певні, соціально визначені сенси. Проста людина з народження має «під рукою» смислові комплекси, які для неї достовірні. Із всього, що людина успадкувала від соціуму, чому навчилась від інших, з різноманітних засвоєних свідомістю традицій, звичності і власних попередніх систем смислу, які зберігаються в її пам'яті і актуалізуються в різних ситуаціях, утворюється її запас переживань свого життєвого світу як певний «закритий смисловий комплекс» [8, с. 235]. Цей комплекс належить до «фонового знання».

З точки зору Х.-Г. Гадамера, «досвід досягає в ній своєї вищої істини, вищої цінності» [4, с. 420]. Істина – це твердження або судження, перевірене практикою, пережитий досвід людини. Різний досвід веде до різних істин. Істина, як і досвід – процес. В ньому важливе місце

належить смислу. З одного боку, людина може створювати смисли («Між свідомістю і реальністю воістину зяє провалля смислу»[5, с. 11], – зазначав Е. Гуссерль).

В процесі життя (переживання) виявляється емпіричним шляхом те, що значиме, що має життєвий досвід у відповідності з тими аргументами, які визначені смисловими установками. Людина може розчаруватися в своєму досвіді (а також в сукупному досвіді людства), і в істині, якщо вона не корелюється зі смислом. Навіть досвід, який дає істину (наприклад, науковий), може заперечуватися, спростовуватися, якщо не аргументований смислом життя, до якого прагне індивід.

Якщо говорити про смисл як основу самовизначення індивіда, то він є об'ємним патерном організації його внутрішнього досвіду. Цей досвід – поряд із звичними формами поверхневого прояву у вигляді змістів, «зафіксованих в природній мові і категоріальному апараті мислення – включає фундаментальну глибинну складову, представлену динаміками інтегральної тілесності людини як надзвичайної цілості <розум – тіло>»[1, с. 156]. Це означає, що коли ми говоримо про звичне розуміння смислу як сукупності ознак, що вказують на значення назви (імені), ми залишаємося на рівні «верхнього» пласту змісту даного поняття. Для того, щоб вирішити комплекс пов'язаних з ним питань, потрібно приділити належну увагу «глибинним» пластам.

Даний пласт передбачає дотичність з «помежовими» сферами людської життєдіяльності, де взаємодіють механізми звуку і смислу, смислу і досвіду, що не зустрічаються в повсякденній практиці «середньостатистичного» представника сучасного суспільства. При певних умовах зв'язок між звуком, смислом і полімодальним образом, що формуються в результаті взаємодії перцептивного апарату людини зі стимулами середовища, виявився настільки тісним, що мова сприймалася не тільки в звичному ключі, а в складному конгломераті внутрішніх відчуттів. Що і повинна враховувати логіка доказу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бескова И.А. Пограничный опыт как исток эмерджентного смысла / И.А. Бескова // Опыт и смысл. – М.: ИФ РАН, 2014. – С. 155-167.
2. Витгенштейн Л. Философские исследования / Л. Витгенштейн // Языки как образ мира. – М., СПб., 2003. – С. 220-548.
3. Витгенштейн Л. Философские работы / Л. Витгенштейн. Ч. 1. – М.: Изд-во «Гнозис» 1994. – 612 с.
4. Гадамер Х.-Г. Истина и метод. Опыт философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1989. – 704 с.
5. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль. – М.: Лабиринт, 1994. – 110 с.
6. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления / Э. Гуссерль. – Минск: Харвест, М.: АСТ, 2000. – 752 с.
7. Маркина Ю.С. Интенциональные объекты как смысловые системы / Ю.С. Маркина // Опыт и смысл. – М.: ИФ РАН, 2014. – С. 64-90.
8. Шюц А. Избранное: мир, светящийся смыслом / А. Шюц. – М.: РОССПЕН, 2004. – 1056 с.

Кондрусева Валентіна Михайлівна – спів шукач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

УДК 168.5+ 17.023.32+316.322

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ